

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

NAVOIY DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

EKOLOGIYA VA TABIATNI MUHOFAZA QILISH
FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	100 000 – Ta'lim
Ta'lim sohasi:	110 000 – Ta'lim
Ta'lim yo'nalishi	60111000- Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari

Fan/mavzu kodi EVTMQ13408		O'quv yili 2024-2025	Semestr 3/4	Kreditlar 4/4	
Fan/modul turi Majburiy		Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 4/4	
	Fanning nomi	Ma'ruza mashg'ulot lari (soat)	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
1.	Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish	30/30	30/30	60/60	240
2.	<p>I. Fanning mazmuni</p> <p>“Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish” fani 60111000 – “Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari” ta'lim yo'nalishida talabalar quyidagilarni uddalay olishlari lozim: tabiatni qo'riqlash, atrof muhitni ifloslanishi, tabiiy resurslar va boshqa tushunchalar mazmuni va mohiyatini aniqlay olishni, tabiat va jamiyatni turli davrlarda o'zaro ta'sirining oqibatlariga baho berishni, atrof muhitni ifloslovchi manbaalarni aniqlay olishni, geografik qonuniyatlarni insonning tabiatga ta'siri natijasida buzilishini aniqlay olishni, tabiiy resurslardan foydalanish jarayonida atrof muhitni o'zgarishining asosiy yo'nalishlarini baholashni, tabiatni qo'riqlashni asosiy shakllarini aniqlay olishni o'rganadilar.</p> <p>II. Asosiy nazariy qism (Ma'ruza mashg'ulotlar)</p> <p>Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:</p> <p style="text-align: center;">III-semestr</p> <p>1-mavzu. Kirish. “Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish” fanining tadqiqot ob'ekti, predmeti va vazifalari. Kirish. Fanning tadqiqot ob'ekti, predmeti va vazifalari. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilishdagi qonun va tamoyillar.</p> <p>2-mavzu. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilishning rivojlanish tarixi. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilishning rivojlanish tarixini bilish.</p> <p>3-mavzu. Tabiat kamponentlari. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilishga oid g'oya va tadqiqotlarning rivojlanish tarixi. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilishga oid g'oya va tadqiqotlarning rivojlanish tarixini bilish.</p> <p>4-mavzu. “Tabiat-jamiyat” tizimining ekologik jihatlari. Tabiat-jamiyat tizimining ekologik jihatlari bilish va ularni tahlil qilish.</p> <p>5-mavzu. Tabiiy resurslar, ularning tasnifi va iqtisodiy baholalsh. Tabiiy resurslar, ularning tasnifi va iqtisodiy bahosini aniqlash hamda guruhlariga ajratish. Tabiatga antropogen ta'sirini tahlil qilish.</p> <p>6-mavzu. Biosfera to'g'risidagi ta'limot. Biosfera to'g'risida umumiy tushuncha, mazmuni, mohiyati va ahamiyati.</p> <p>7-mavzu. Biosferada modda va energiyaning aylanma harakati. Biosferada modda va energiyaning aylanma harakati. Noosfera – biosfera</p>				

evolyusiyasining yangi bosqichlarini tahlil qila bilish.

8-mavzu. Ekologik tizim, muhit, moslashuv va ekologik omillar. Ekologik tizim to'g'risida tushuncha. Ekologik tizim to'g'risida tushuncha muammolar va ularning ularning vujudga kelishi.

9-mavzu. Muhit va unga moslashuv. Muhit va unga moslashuv va tahlil qila bilish.

10-mavzu. Ekologik omillar to'g'risida tushuncha. Ekologik to'g'risida tushuncha, mazmuni, mohiyati va tahlil qila bilish.

11-mavzu. Geoekologik muammolar. Ekologik muammolarni muhofaza qilish. Geoekologik muammolar va ularning yechimi. Global geoekologik muammolar. Geoekologik muammolar tushuncha, mazmuni, mohiyati va ularni tahlil qila bilish. Sayyoraviy geoekologik muammolar va ularning oqibatlari.

12-mavzu. Hududiy va mahalliy geoekologik muammolar. Hududiy geoekologik muammolar va ularning vujudga kelishi. Mahalliy geoekologik muammolarning tarkib topishi hamda ularning yechimi.

13-mavzu. Atmosfera havosini muhofaza qilish. Atmosfera havosi: ahamiyati, tuzilishi, tarkibi va uni ifloslovchi manbalar. O'zbekistonda atmosfera havosi ifloslanishining hozirgi holati. Atmosfera havosi ifloslanishining oqibatlari va uni muhofaza qilish tadbirlari.

14-mavzu. Suv resurslari va ularni muhofaza qilish. Suv resurslari: ahamiyati, zahirasi, tarqalishi va undan foydalanish. Suv resurslarining ifloslanishi, uni tejash va muhofaza qilish.

15-mavzu. Ekologik siyosat va uni amalga oshirishning iqtisodiy mexanizmi. Ekologik muammolarning mohiyati, oqibatlari va hal etish yo'llari.

IV -semestr

16-mavzu. Tuproq-yer resurslari va ularni muhofaza qilish. Tuproq-yer resurslari va ulardan foydalanish. Yer resurslaridan foydalanish jarayonida vujudga kelgan muammolar. Yerlarning mahsuldorligini oshirish va tuproq muhofazasi.

17-mavzu. Biologik-o'rmon resurslar va ularni muhofaza qilish. Biologik resurslarning tabiatdagi va inson hayotidagi ahamiyati. O'zbekistonning biologik resurslari: foydalanish, muammo va yechimlar. Biologik resurslarni muhofaza qilishda O'zbekiston Respublikasi "Qizil kitobi"ning o'rni.

18-mavzu. O'rmon resurslar va ularni muhofaza qilish. O'rmonning ahamiyati va zahirasi. O'zbekistonning o'rmon resurslari. O'rmonlarga antropogen ta'sir oqibatlari va uni muhofaza qilish.

19-mavzu. Mineral resurslar va ulardan foydalanishni optimallashtirish. Mineral resurslar bilan ta'minlanganlik. O'zbekistonning mineral resurslari va ulardan foydalanish. Mineral resurslardan foydalanish bilan bog'liq muammolar va ulardan foydalanishni optimallashtirish.

20-mavzu. Chiqindilardan foydalanishni tubdan yaxshilash. Chiqindilardan foydalanishning ekologik asoslari. Chiqindilardan

foydalanishning iqtisodiy asoslari.

21-mavzu. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar. Ekologik hamkorlik jihatlari. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar (METH): tushuncha, toifa, mohiyat va vazifalar. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar: tushuncha, toifa va mohiyatni tahlil qilish.

22-mavzu. O'zbekistonning METHiga tavsif. O'zbekistonning qo'riqxonalari va milliy tabiat bog'lari. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning vazifalari.

23-mavzu. O'zbekistondagi ekologik vaziyatlar, ularning geografiyasi, rivojlanish yo'nalishlari. Ekologik ahvol va ekologik vaziyat to'g'risida tushuncha. Ekologik vaziyatlar va ularning geografik joylashuvi. Ekologik vaziyatlarning rivojlanish yo'nalishlari.

24-mavzu. O'zbekistonda ekologik xavfsizlikni ta'minlash. O'zbekistonda ekologik xavfsizlikni ta'minlash, ekologik xavfning manbalari va oqibatlari.

25-mavzu. Ekologik siyosat, hamkorlik va ekologik ta'lim – tarbiya. Ekologik siyosat va ekologik barqaror rivojlanish. Ekologik siyosat va uning mazmuni. O'zbekiston Respublikasining ekologik siyosati, davlat dasturi va uni amalga oshirish bosqichlari. Ekologik-iqtisodiy barqaror rivojlanish.

26-mavzu. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish sohasidagi xalqaro hamkorlik. Xalqaro ekologik hamkorlik tamoyillari. Global ekologik muammolar yechimi bo'yicha strategik yo'nalishlar.

27-mavzu. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va hukumati tomonidan ekologiya va tabiatni muhofaza qilishga oid amalga oshirilayotgan tadbirlar. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va hukumati tomonidan ekologiya va tabiatni muhofaza qilishga oid amalga oshirilayotgan tadbirlar va sohasidagi xalqaro hamkorlikdagi ishtiroki.

28-mavzu. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish sohasida davlat va nodavlat tashkilotlarning o'rni. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish sohasida davlat va nodavlat tashkilotlarning o'rni va mohiyatni tahlil qilish.

29-mavzu. Ekologik ta'lim-tarbiya muammolar. Ekologik ta'lim-tarbiya va madaniyat tushuncha, toifa va mohiyatni tahlil qilish.

30-mavzu. Ekologiya va ma'naviyat. Ekologiya va ma'naviyat. Ekologik monifest (N.F.Reymers bo'yicha).

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar
amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

III-semestr

1. "Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish" fanining tadqiqot ob'ekti, predmeti va vazifalarini tahlili
2. Ekologiyaning rivojlanish bosqichlarining tahlili.
3. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilishga oid g'oya va tadqiqotlarning rivojlanish tarix.

4. "Tabiat-jamiyat" tizimining ekologik jihatlari.
5. Tabiiy resurslar, ularning tasnifi va iqtisodiy baholalsh.
6. Biosfera to'g'risidagi ta'limot
7. Biosferada modda va energiyaning aylanma harakati
8. Ekologik tizim to'g'risida tushuncha
9. Muhit va unga moslashuv
10. Ekologik omillar to'g'risida tushuncha
11. Geoekologik muammolar va ularning yechimi. Global geoekologik muammolar
12. Hududiy va mahalliy geoekologik muammolar
13. Atmosfera havosini muhofaza qilish
14. Suv resurslari va ularni muhofaza qilish
15. O'rta Osiyoda suv muammolari

IV-semestr

16. Tuproq-yer resurslari va ularni muhofaza qilish
17. Biologik-o'rmon resurslar va ularni muhofaza qilish
18. O'rmon resurslar va ularni muhofaza qilish
19. Mineral resurslar va ulardan foydalanishni optimallashtirish
20. Chiqindilardan foydalanishni tubdan yaxshilash
21. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar (METH): tushuncha, toifa, mohiyat va vazifalar
22. O'zbekistonning METHiga tavsif
23. O'zbekistondagi ekologik vaziyatlar, ularning geografiyasi, rivojlanish yo'nalishlari
24. O'zbekistonda ekologik vaziyat va ekologik siyosatning ustuvor yo'nalishlari
25. Ekologik siyosat va ekologik barqaror rivojlanish
26. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish sohasidagi xalqaro hamkorlik
27. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va hukumati tomonidan ekologiya va tabiatni muhofaza qilishga oid amalga oshirilayotgan tadbirlar
28. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish sohasida davlat va nodavlat tashkilotlarning o'rni
29. Ekologik ta'lim-tarbiya muammolar
30. Ekologiya va ma'naviyat

Amaliy mashg'ulotlar mul'timedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akadem. guruhga bir o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi lozim. Mashg'ulotlar faol va interfaol usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Tavsiya etilayotgan mustaqil ta'limning mavzulari:

1. Koinot, inson va ekologiya.

2. Ekologiya, tabiatni muhofaza qilish va iqtisodiyot.
3. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish: qonun va tamoyillar.
4. "Tabiat - jamiyat" tizimi evolyutsiyasi va uning oqibatlari.
5. Tabiiy resurslar va ulardan oqilona foydalanish muammolari.
6. Tabiatdan foydalanish va muhofaza qilishning iqtisodiy mexanizmlari.
7. Tabiatdan foydalanish va muhofaza qilishni boshqarish.
8. Biosfera va inson.
9. Ekologik tizimlar va ularning xususiyatlari.
10. Ekologik omillar va muhit.
11. Atmosfera havosining ifloslanishi va uni muhofaza qilish.
12. Suv resurslari, ulardan foydalanish va muhofaza qilish.
13. Tuproq - yer resurslari, foydalanish holati va mahsuldorligini oshirish.
14. O'simlik resurslari va ularni muhofaza qilish.
15. Hayvonot olami va ularni muhofaza qilish.
16. Mineral resurslar va ulardan foydalanishni optimallashtirish.
17. O'zbekistonning muhofaza etiladigan tabiiy hududlari.
18. Urbanizatsiya va atrof muhit muammolari.
19. Ikkilamchi (chiqindi) resurslar muammosi.
20. Qishloq xo'jaligi va atrof muhit muammolari.
21. Transport va atrof muhit muammolari.
22. Sanoat va atrof muhit muammolari.
23. Demografiya va ekologik muammolar.
24. Global ekologik muammolar va ularning yechimi.
25. Global iqlim o'zgarishlari muammolari.
26. Dunyo okeanining ifloslanishi va oqibatlari.
27. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish sohasida xalqaro hamkorlik.
28. O'zbekiston Respublikasining ekologik siyosati.
29. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimovning asarlari va nutqlarida tabiatdan foydalanish, ekologiya va tabiatni muhofaza qilish masalalari.
30. Rekreatsiya, turizm va atrof muhit muammolari.

3.

V. Ta'lim natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)

Talaba bilishi kerak:

- fanining tadqiqot ob'ekti va predmeti, tadqiqot usullari, fanning rivojlanish bosqichlari hamda tuproq hosil bo'lish omillari, tuproqning tabiat komponenti sifatida boshqa komponentlar bilan o'zaro ta'sir va aloqada rivojlanishi, tuproqlarning turlari, xossalari, geografik tarqalishi, uni kartalashtirish masalalariga oid *tasavvurga ega bo'lishi; (bilim)*
- tabiatni qo'riqlash, atrof muhitni ifloslanishi, tabiatni qayta tiklash, ekologik muammolar tushunchasining mazmuni va mohiyatini ochib berishni *bilishi va ulardan foydalana olishi; (ko'nikma)*
- tabiiy resurslarning turlarini hamda ularning tarkibiy qismlarini inson ta'sirida o'zgarish darajasini aniqlay bilishi va ulardan foydalana olishi *ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak (malaka)*

4.	<p align="center">VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> • interfaol keys-stadilar; (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • amaliy mashg'ulotlar • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa ishlash va himoya qilish uchun loyihalar. • ijodiy ishlar yaratish
5.	<p align="center">VII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>Fanga oid nazariy va amaliy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish, ijod qilish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha amaliy ishni topshirish.</p>
6.	<p align="center">Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. P.S.Sultonov. Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish. Darslik 2007 yil 2. S.Mustafoyev, S.O'roqov, P.Suvonov. Umumiy ekologiya. Darslik 2006 yil 3. P.S.Sultonov, B.P.Ahmedov. "Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish" Darslik. 2004. <p align="center">Qo'shimcha adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Мирзиёев Ш.М. Танкидий таҳлил, катъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил якунлари ва 2017 йил истиқболларига бағишланган мажлисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг нутқи. // Халқ сўзи гезетаси. 2017 йил январь, № 11. 6. Мирзиёев Ш. М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз. "Ўзбекистон", 2017. 7. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси. Ўзбекистон Республикаси президентининг фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда. 8. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш-юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. "Ўзбекистон", 2017. 9. Beknazov R.U., Novikov Yu.P. Ochrana prirodo'. T. O'qituvchi. 1996 y. 10. To'xtaev A.S. Ekologiya. T. O'qituvchi. 1998 y. 11. To'xtaev A.S. va boshqalar «Umumiy ekologiyadan laboratoriya mashg'ulotlari» O'qituvchi, 2003 y. 12. Xojimatov A.N. Ekologik monitoring. T. "O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi", 2004.

Axborot manbaalari	
	<ol style="list-style-type: none"> 1. www.tdpu.uz 2. www.pedagog.uz 3. www.ziyonet.uz 4. www.lex.uz; 5. www.bilim.uz; 6. www.gov.uz; 7. demoscope.ru 8. stat.uz
7	Navoiy davlat pedagogika instituti tomonidan ishlab chiqilgan va Institut Kengashining 2023 yil 30-avgustdagi qarori bilan tasdiqlangan
8	Fan/modul uchun mas'ullar: Shodiyev Sanjar Ro'ziqulovich – Navoiy davlat pedagogika instituti Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari kafedrasini mudiri, DSc.dots.
9	Taqrizchilar: Muhammedova.N.J - NavDPI Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari kafedrasini dotsent v/b Raxmatov Yu.B. - NavDPI Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari kafedrasini dotsenti, geografiya fanlari nomzodi.

Kafedra mudiri:

DSc, dots. S.R.Shodiyev

№ _____